

**ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΑΘΗΝΩΝ**

**ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ
ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: ΔΗΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΣ ΑΝΔΡΕΑΣ**

«ΤΑ ΧΡΗΣΤΑ ΗΘΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ»

**ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ
Α. Μ 1340200400737
ΤΗΛ.2109352306, 6937935882**

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

1. Εισαγωγή
2. Συντομογραφίες
3. Τα χρηστά ήθη
 - 3.1 Έννοια ηθικής και κοινωνικής ηθικής
 - 3.2 Δίκαιο και ηθική
 - 3.3 Έννοια χρηστών ηθών
4. Χρηστά ήθη και Σύνταγμα
 - 4.1 Περιορισμοί απευθείας από το Σύνταγμα
 - 4.2 Το Άρθρο 5 παρ 1 του Συντάγματος
 - 4.3 Το Άρθρο 13 παρ 2 του Συντάγματος
 - 4.4 Ειδικά ζητήματα περιορισμών
5. Τα χρηστά ήθη στο Αστικό Δίκαιο
 - 5.1 Το Άρθρο 33 ΑΚ
 - 5.2 Το Άρθρο 178 του ΑΚ
 - 5.3 Το Άρθρο 179 του ΑΚ
 - 5.4 Το Άρθρο 281 ΑΚ
 - 5.5 Το Άρθρο 919 ΑΚ
 - 5.6 Το Άρθρο 16 ΕισΝΑΚ
6. Χρηστά ήθη και Ποινικό Δίκαιο
7. Χρηστά ήθη και Πολιτική και Διοικητική δικονομία
8. Τα χρηστά ήθη στο εμπορικό δίκαιο.
9. Συμπέρασμα
10. Περίληψη
11. Βιβλιογραφία
12. Αποφάσεις

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η παρούσα εργασία αποτελεί μια προσπάθεια προσέγγισης της έννοιας των χρηστών ηθών καθώς και τον ρόλο που αυτά διαδραματίζουν στην ελληνική έννομη τάξη. Τα χρηστά ήθη αποτελούν τη βάση πάνω στην οποία στηρίζεται το δίκαιο και κατ' επέκταση ολόκληρο το οικοδόμημα της κοινωνίας. Αρχικά αναλύονται οι έννοιες της ηθικής και της κοινωνικής ηθικής, έννοιες που αποτελούν απαραίτητες προϋποθέσεις για την περαιτέρω ανάπτυξη. Στη συνέχεια θα προσπαθήσουμε να δώσουμε ένα ορισμό των χρηστών ηθών καθώς και να αναλύσουμε πώς αυτά οριοθετούν τα συνταγματικά δικαιώματα. Η εργασία περιλαμβάνει όχι μόνο τη σχέση των χρηστών ηθών με το Σύνταγμα αλλά και με το Αστικό, Ποινικό καθώς και το Εμπορικό δίκαιο. Επίσης εκτός από τη θεωρία παρατίθεται και πληθώρα δικαστικών αποφάσεων για την καλύτερη κατανόηση του θέματος.

2.ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

Σύνταγμα: Σ

Αστικός Κώδικας: ΑΚ

Ποινικός Κώδικας: ΠΚ

Κώδικας Διοικητικής Δικονομίας: ΚΔΔ

Κώδικας Πολιτικής Δικονομίας: ΚΠολΔ

Άρειος Πάγος: ΑΠ

Εφετείο: Εφ

Μονομελές Πρωτοδικείο: ΜΠρ

Πολυμελές Πρωτοδικείο: ΠΠρ

3. ΤΑ ΧΡΗΣΤΑ ΗΘΗ

3.1 Έννοια ηθικής και κοινωνικής ηθικής.

Το δίκαιο έχει δημιουργηθεί για την εξυπηρέτηση του κοινωνικού βίου. Το δίκαιο όμως αυτό θα πρέπει να εμπνέεται από τα παραγγέλματα της ηθικής αφού εξυγιαίνουν και τον κοινωνικό βίο εφόσον οι κανόνες δικαίου τίθενται ακριβώς γι' αυτό έχοντας ως αποδέκτη τον κοινό άνθρωπο. Για τον λόγο αυτό οι τιθέμενοι αυτοί κανόνες ηθικής θα πρέπει να είναι προσιτοί έτσι ώστε να μπορούν να τηρηθούν από πολλούς, θα πρέπει δηλαδή να λάβει ως μέτρο τον εκάστοτε μέσης ηθικής άνθρωπο και στο μέτρο αυτό να στηρίζει την τήρηση των κανόνων του¹. Από τα παραπάνω γίνεται φανερό πως εφόσον έγινε λόγος για την ηθική και τους κανόνες από τους οποίους αυτή διέπεται είναι σκόπιμο να προσπαθήσουμε να αναλύσουμε την έννοια της ηθικής.

Η ηθική είναι οι αντιλήψεις των ανθρώπων για το τι είναι καλό ή αγαθό. Από αυτές τις αντιλήψεις πηγάζουν οι κανόνες ηθικής συμπεριφοράς. Η ηθική επομένως ρυθμίζει την εσωτερική ανθρώπινη συμπεριφορά κατά τρόπο αυτόνομο και όχι εξαναγκαστό. Και αυτό γιατί η ηθική, ως απορρέουσα από την συνείδηση κάθε ανθρώπου και όχι από μια ετερόνομη, εξωγενή ρύθμιση (όπως το δίκαιο) αποτελεί αυτόνομη ρύθμιση και η

¹ Μπαλής «Γενικές Αρχές Αστικού δικαίου» Αθήνα 1961, σελ.181

συμμόρφωση προς τις επιταγές της γίνεται κατά τρόπο ελεύθερο.

Η κοινωνική ηθική αποτελεί έναν από τους βασικότερους τρόπους ρύθμισης των κοινωνικών σχέσεων. Η κοινωνική ηθική περιλαμβάνει το σύνολο των αντιλήψεων περί αγαθού και κακού που επικρατούν σε μία κοινωνία. Ιστορικά είναι μάλλον πιθανότερο ότι εμφανίστηκε πρώτα με την μορφή θρησκευτικών επιταγών, που παρίσταναν το αγαθό ως αρεστό στο Θεό και το κακό ως αποδοκιμαζόμενο από αυτόν. Σήμερα η κοινωνική ηθική είναι πιο χειραφετημένη από την θρησκεία, χωρίς η χειραφέτηση αυτή να είναι πάντα απόλυτη. Η κοινωνική ηθική δεν δημιουργείται από συγκεκριμένα πρόσωπα και δεν επιβάλλεται σκόπιμα για τη διάδοση του αγαθού και την καταπολέμηση του κακού, αλλά τυχαίνει για πολλούς και διάφορους λόγους να επικρατεί σε ορισμένο τόπο και χρόνο. Επιπλέον δεν τηρείται πάντα από τους πράττοντες με πλήρη συνείδηση και παραδοχή της ορθότητας των επιταγών της και ύστερα από ώριμη εκτίμηση των πράξεών τους, αλλά επειδή γι' αυτούς η συμμόρφωση προς τις επιταγές της κρίνεται επαρκής λόγος για τον καθορισμό της συμπεριφοράς τους που δεν χρειάζεται παραπέρα συζήτηση².

Συνήθως η κοινωνική ηθική περιλαμβάνει και καθήκοντα δικαιοσύνης και κοινωνικής αλληλεγγύης έστω κι αν αυτό συμβαίνει απλώς σε επίπεδο

² Παύλος Σούρλας «Μια εισαγωγή στην επιστήμη του δικαίου», Αντ. Σάκκουλα σελ.34-35

προσωπικής αρετής και δεν φτάνει πάντα μέχρι το επίπεδο αξιώσεως να καθιερωθούν συγκεκριμένες μορφές κοινωνικής οργανώσεως.

3.2 Δίκαιο και Ηθική.

Ο στενός σύνδεσμος του δικαίου με την κοινωνική ηθική είναι αναμφισβήτητος. Το περιεχόμενο των ρυθμίσεων του θετικού δικαίου αποτελεί κατά κανόνα έκφραση των αντιλήψεων περί αγαθού και κακού που επικρατούν στην κοινωνία εντός της οποίας ισχύει και εφαρμόζεται το δίκαιο. Ισχύον δίκαιο και κοινωνική ηθική εμφανίζουν εξάλλου ένα κοινό γνώρισμα, ότι οι ρυθμίσεις τους για το κάθε δρών υποκείμενο είναι ετερόνομες, δηλαδή εκπηγάζουν από μία νομοθετική πηγή εξωτερική, διαφορετικό από αυτό το ίδιο.

Οι δύο αυτές ετερόνομες τάξεις έχουν κοινό θεμέλιο ισχύος την εκάστοτε κρατούσα κοινωνική δύναμη. Ηθική δεν είναι όμως μόνο κοινωνική. Στις μεγάλες κατακτήσεις της ανθρωπότητας ανήκει η εμπέδωση της ιδέας της ηθικής αυτονομίας. Ηθικά αυτόνομο είναι το υποκείμενο που δρα όχι με τρόπο που να επιβάλλει εξωτερικά, αλλά διαμορφώνοντας τις πράξεις του όπως το ίδιο κρίνει ορθό με μόνη πηγή κύρους την κρίση του και την συνείδηση του.

Το σημείο αυτό αποτέλεσε αιτία για διαφωνίες με κεντρικό άξονα την πολλαπλότητα και την υποκειμενικότητα των ηθικών συστημάτων αφού αυτονομία σημαίνει ότι κάθε άτομο είναι ελεύθερο να

διαμορφώνει κατά την κρίση του το ηθικό του σύστημα. Παρά την ύπαρξη διαφωνιών και τη δημιουργία λόγω αυτών πολλών θεωριών είναι αποδεκτό ότι δίκαιο δεν υπάρχει χωρίς να συμβούν ορισμένα πραγματικά γεγονότα που γίνονται αποδεκτά μέσα στην οργανωμένη σε κράτος κοινωνία ως πράξεις θέσεώς τους σε ισχύ. Τα γεγονότα όμως αυτά δεν αρκούν ώστε να έχουμε δίκαιο. Πρόσθετο αναγκαίο στοιχείο είναι το να βασίζεται η αποδοχή τους ως δημιουργών δικαίου και όχι στην ωμή επιβολή αλλά, σε γενικές τουλάχιστον γραμμές, στην δικαιολογημένη αναγνώριση εκ μέρους των κοινωνιών ότι δεν παραβιάζονται οι θεμελιώδεις αρχές που συνιστούν το ηθικό υπόβαθρο του δικαίου.

Εν κατακλείδι αν πράγματι μια δημοκρατία λειτουργεί ορθά, τότε είναι σε θέση να εξασφαλίσει την αρμονία θετικότητας και ηθικού υποβάθρου δικαίου³.

3.3 Έννοια των χρηστών ηθών.

Τα χρηστά ήθη δεν προσδιορίζονται από θρησκευτικά ή φιλοσοφικά ιδεώδη αλλά από την πραγματικότητα που δημιουργείται από την κοινή γνώμη. Για τον προσδιορισμό της έννοιας των χρηστών ηθών δεν πρέπει να λαμβάνονται υπόψη ούτε οι ακραίες προοδευτικές αντιλήψεις αλλά ούτε και οι απόλυτα καθυστερημένες, αλλά αυτές που εμφανίζονται κατά τον χρόνο που

³ Σούρλας Παύλος «Μια εισαγωγή στην επιστήμη του δικαίου», εκδ. Αντ. Σάκκουλα σελ 86-90

δικάζει ο δικαστής⁴. Με λίγα λόγια χρηστά ήθη καλούνται οι αντιλήψεις του μέσου χρηστού και δίκαιου ανθρώπου για το ποια συμπεριφορά ανταποκρίνεται στις αρχές της κοινωνικής ηθικής⁵.

Η έννοια των χρηστών ηθών προσδιορίζεται από τις γενικά κρατούσες αντιλήψεις, τις κοινωνικές, οικονομικές και πολιτικές αρχές και πεποιθήσεις που επικρατούν σε συγκεκριμένο χώρο και χρόνο σε μια δεδομένη κοινωνία. Οι προσωπικές απόψεις ή αντιλήψεις του δικαστή ή των διαδίκων σε μια δίκη δεν αποτελούν στοιχεία που βοηθούν στον προσδιορισμό της έννοιας των χρηστών ηθών.

Από αυτά που προηγήθηκαν είναι φανερό πως η έννοια των χρηστών ηθών είναι μια αόριστη νομική έννοια και προσδιορίσιμη εμπειρικά κατά περίπτωση ασφαλώς όχι ε βάση την αντίληψη του δικαστή γι' αυτά αλλά με βάση τις κρατούσες κοινωνικές αντιλήψεις⁶. Συνεπώς δεν υπάρχει μια έννοια των χρηστών ηθών, αλλά αυτή διαμορφώνεται και μεταβάλλεται αντικειμενικά με αναφορά στις αντιλήψεις περί κοινωνικής ηθικής, που επικρατούν σε ορισμένο χρονικό πλαίσιο στην κοινωνία και σε συνάρτηση με τις κατά περίπτωση καταστάσεις.

Επιπλέον αξίζει εδώ να τονιστεί πως τα χρηστά ήθη συναποτελούν δύο στοιχεία. Ένα ηθικό και ένα κοινωνιολογικό. Και αυτό γιατί οι κανόνες που τα

⁴ Τούσης Ανδρέας «Η έννοια των χρηστών ηθών», τομ 23 1956, σελ 227

⁵ Απόστολος Γεωργιάδης «Γενικές αρχές αστικού δικαίου» εκδ. Αντ. Σάκκουλα 2002 σελ 24-25

⁶ Χρυσόγονος Κώστας «Ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα» 2^η εκδ., 2002 σελ 171

συνθέτουν είναι ηθικοί αλλά και παράλληλα πρέπει να αναγνωρίζονται από τις κατά τον χρόνο κρατούσες κοινωνικές αντιλήψεις. Η σύνδεση των χρηστών ηθών με τις κοινωνικές αντιλήψεις είναι που καθιστά την έννοια τους μεταβλητή και ρευστή, χωρίς ωστόσο να φτάνει στο σημείο να αποσυνδέσει την έννοια των χρηστών ηθών από το πρωταρχικό ηθικό στοιχείο έτσι ώστε ορισμένοι ηθικοί κανόνες να μην μπορούν να αποδυναμωθούν⁷.

Τέλος, τα χρηστά ήθη δεν πρέπει να συγχέονται με την κατάχρηση δικαιώματος. Πολλές φορές η κατάχρηση δικαιώματος συγχέεται με την απλή παράβαση, ή την παράβαση του Συντάγματος ή των χρηστών ηθών ή την προσβολή των δικαιωμάτων των άλλων⁸. Κατάχρηση συντρέχει όταν δεν παραβιάζεται μεν καμία ρητή διάταξη, αλλά η χρήση του δικαιώματος αντιστρατεύεται τη συνταγματική τάξη και ειδικά τον σκοπό του συγκεκριμένου δικαιώματος –όταν δηλαδή δεν παραβιάζεται το γράμμα αλλά προφανώς το πνεύμα του Συντάγματος.

Η ελληνική νομολογία έχει ορίσει την έννοια των χρηστών ηθών ως εξής: 1) ΑΠ 1257/2003 Τράπεζα Νομικών Πληροφοριών, Απόσπασμα: « η δε αντίθεση με τα χρηστά ήθη, των οποίων η έννοια είναι νομική, εξετάζεται αντικειμενικά και με κριτήριο τις ιδέες του κατά τη γενική αντίληψη, χρηστώς και έμφρονως σκεπτόμενου, κοινωνικού ανθρώπου. Ειδικότερα

⁷ Καράκωστας Ιωάννης «Αστικός κώδικας, γενικές αρχές, ερμηνεία σχολιασμός νομολογίας» 2005 σελ 256-260

⁸ Άρθρο 5 παρ 1 Σ

προκειμένου να κριθεί αν στη συγκεκριμένη περίπτωση συμπεριφοράς υπάρχει αντικειμενική αντίθεση προς τα χρηστά ήθη, υπό την ανωτέρω έννοια, συνεκτιμώνται τα κίνητρα, ο σκοπός του υποκειμένου της συμπεριφοράς, το είδος των μέσων που χρησιμοποιήθηκαν και όλες οι λοιπές περιστάσεις πραγμάτωσης της συμπεριφοράς».

2) Εφ.Αθ 5415/2003 ΤΝΠ, Απόσπασμα: «Περαιτέρω, για την κατά το άρθρο 178ΑΚ ακυρότητα της δικαιοπραξίας από αντίθεση στα χρηστά ήθη, που αφορά οποιαδήποτε δικαιοπραξία αλλά και την τροποποιητική της σύμβασης συμφωνία⁹ η αντίθεση στα χρηστά ήθη, ως κριτήριο των οποίων χρησιμεύουν οι ιδέες του κατά τη γενική αντίληψη με φρόνηση και χρηστότητα σκεπτόμενου ανθρώπου, κρίνεται από το περιεχόμενο της δικαιοπραξίας, ενόψει, όχι μεμονωμένως της αιτίας που κίνησε τους συμβαλλόμενους να την συνάψουν ή του σκοπού στον οποίο αυτοί αποβλέπουν, αλλά του συνόλου των περιστάσεων και των συνθηκών που την συνοδεύουν.

⁹ Βαθρακοκόιλης, Αστικός Κώδιξ, σελ 266

4. ΧΡΗΣΤΑ ΗΘΗ ΚΑΙ ΣΥΝΤΑΓΜΑ

4.1 Περιορισμοί απευθείας από το Σύνταγμα

Οι γνήσιοι περιορισμοί των ατομικών δικαιωμάτων αφορούν τον τρόπο και σκοπό ασκήσεώς τους. Μπορούν να προβλέπονται από το ίδιο το Σύνταγμα ή και κατ' εξουσιοδότηση του από το νόμο ή κατά τη συνταγματική αναγνώριση, από το διεθνές δίκαιο. Οι περιορισμοί που προβλέπονται από το ίδιο το Σύνταγμα περιέχονται είτε στη διάταξη που κατοχυρώνει το εκάστοτε ατομικό δικαίωμα είτε σε άλλα άρθρα που προστατεύουν άλλα δικαιώματα, είτε στα γενικής εφαρμογής άρθρα 2 παρ.1 και 25¹⁰.

Οι συνταγματικές διατάξεις που κατοχυρώνουν τα εκάστοτε ατομικά δικαιώματα προβλέπουν μερικές φορές απευθείας περιορισμούς στην άσκηση του δικαιώματος, που αναφέρονται π.χ στα χρηστά ήθη (αρ 5 παρ. 1, 13 παρ. 2 Σ), τη δημόσια τάξη (αρ 13 παρ.2 Σ), τη δημόσια ασφάλεια (αρ 11 παρ. 2 Σ), στην εθνική ασφάλεια (αρ 19 εδ.2 Σ), το γενικό συμφέρον (αρ 17 παρ.1 Σ), τα εθνικά συμφέροντα (αρ 4 παρ. 3 εδ 2 Σ), στον κίνδυνο σοβαρής διαταραχής της κοινωνικοοικονομικής ζωής (αρ 11 παρ. 2 εδ 2 Σ), στην πρόληψη ή καταδίωξη του εγκλήματος (αρ 5 παρ.4, 19 εδ 2 Σ).

Διασταλτική ερμηνεία των περιορισμών των ατομικών δικαιωμάτων δεν επιτρέπεται¹¹. Αντιθέτως οι

¹⁰ Δαγτόγλου Π.Δ «Συνταγματικό Δίκαιο, ατομικά δικαιώματα» том Α' σελ 180-181

¹¹ ΣτΕ 1636/53

περιορισμοί πρέπει να ερμηνεύονται στενά δηλαδή να εφαρμόζονται μόνο στις περιπτώσεις στις οποίες ρητώς και σαφώς αναφέρονται. Ακόμη λιγότερο επιτρέπεται η αναλογία, η εφαρμογή δηλαδή των περιορισμών ενός ατομικού δικαιώματος σε άλλο για το οποίο δεν προβλέπονται. Βάσει της αναλογίας μπορεί να διευρυνθεί αλλά όχι να συσταλεί η ελευθερία, όπως το ίδιο συμβαίνει και στο ποινικό δίκαιο. Οι περιορισμοί δηλαδή τους οποίους προβλέπει εκάστοτε το Σύνταγμα κατά την κατοχύρωση των επιμέρους ατομικών δικαιωμάτων ισχύουν μόνο για τα ατομικά δικαιώματα και δεν μπορούν να μεταβιβάστούν σε άλλα με τη μέθοδο της αναλογίας.¹²

Τούτο αφορά και τους περιορισμούς του καθολικού εκ πρώτης όψεως δικαιώματος της ελεύθερης αναπτύξεως της προσωπικότητας, κατά το άρθρο 5 παρ. 1. Οι περιορισμοί αυτοί, λόγω της γενικότητάς τους, εμφανίζονται ως γενικής ισχύος. Η διάταξη αυτή δεν κατοχυρώνει ένα «γενικό» υπέρ-δικαίωμα που ισχύει παράλληλα με κάθε «ειδικό» δικαίωμα, αλλά εφαρμόζεται μόνο στις περιπτώσεις για τις οποίες δεν κατοχυρώνονται «ειδικά» ατομικά δικαιώματα. Από τους περιορισμούς στους οποίους υπόκειται το δικαίωμα του άρθρου 5 παρ. 1, ο αναφερόμενος στα χρηστά ήθη προφανώς δεν είναι ελεύθερα μεταβιβάσιμος σε άλλα ατομικά δικαιώματα. Όπως τον θέλησε τον ανέφερε ρητώς ο συντακτικός νομοθέτης. Αντιθέτως, η άσχετη με

¹² ΣτΕ 1444/91

την διάπραξη κολάσιμης πράξεως παραβίαση του ασύλου της κατοικίας του ατόμου με σκοπό τη διαπίστωση από τις αρχές, αν η ιδιωτική ή οικογενειακή ζωή ανταποκρίνεται στα χρηστά ήθη, θα αντιστρατεύονταν προφανώς στη θέληση του συντακτικού νομοθέτη και θα ανέτρεπε το ατομικό δικαίωμα.

Ο περιορισμός όμως που αναφέρεται στα δικαιώματα των άλλων εννοεί τα ατομικά τους δικαιώματα και επισημαίνει την ανεξαρτησία από τη ρητή αυτή πρόβλεψη ανάγκης συντονισμού της ασκήσεως των διαφόρων δικαιωμάτων από τους διάφορους φορείς. Ενώ ο αναφερόμενος στο Σύνταγμα περιορισμός διακηρύσσει την επίσης ανεξάρτητα από την διακήρυξη αυτήν ισχύουσα αρχή της ενότητας του Συντάγματος και την επιβαλλόμενη συστηματική ερμηνεία του.¹³

4.2 Το Άρθρο 5 παρ. 1 του Συντάγματος.

Σύμφωνα με το άρθρο 5 παρ. 1 του Συντάγματος «καθένας δικαιούται να αναπτύσσει ελεύθερα την προσωπικότητά του και να συμμετέχει στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή της χώρας, εφόσον δεν προσβάλλει τα δικαιώματα των άλλων και δεν παραβιάζει το Σύνταγμα και τα χρηστά ήθη.

Η Τρίτη οριοθέτηση δηλαδή που θέτει το άρθρο 5 παρ. 1 είναι τα χρηστά ήθη, δηλαδή οι κανόνες κοινωνικής

¹³ Δαγτόγλου Π.Δ «Συνταγματικό Δίκαιο, ατομικά δικαιώματα» τομ α' σελ 182

ηθικής με το περιεχόμενο που δίνουν σε αυτούς τα διδάγματα της κοινής πείρας και το θετικό δίκαιο. Με βάση τη διατύπωση του άρθρου 5 παρ.1 πρέπει να γίνει δεκτό ότι η διάταξη καλύπτει όχι μόνο τους Έλληνες αλλά και τους αλλοδαπούς.

Το Σύνταγμα καλύπτει πρώτα τα ήθη, δηλαδή τις συνήθειες και ύστερα την έννοια των χρηστών ηθών ως γενική οριοθέτηση των συνταγματικών δικαιωμάτων. Τα χρηστά ήθη δεν θα πρέπει να γίνουν αντιληπτά ως μία ηθικολογική προσέγγιση της κοινωνίας αλλά ως μία κοινωνική έννοια που θέτει ένα πλαίσιο εμπιστοσύνης και αλληλοκατανόησης των κοινωνιών του δικαίου. Τα χρηστά ήθη θέτουν ως πρότυπο τη συμπεριφορά του μέσου τίμιου και συνετού ανθρώπου, πράγμα το οποίο επιτρέπει την ανάπτυξη εμπιστοσύνης τόσο στην κοινωνία όσο και στους συναθρώπους. Τα χρηστά ήθη εμπλουτίζουν την ιδέα της δικαιοσύνης και ταυτόχρονα αποτελούν οριοθέτηση, έτσι ώστε κάθε συμπεριφορά που ανατίθεται στα χρηστά ήθη να βρίσκεται εκτός συνταγματικής προστασίας. Αξίζει να σημειωθεί ότι ο ρόλος τους ως οριοθέτηση έχει από πολλούς αμφισβητηθεί αδικαιολόγητα¹⁴.

Η εισαγωγή της ρήτρας των χρηστών ηθών φέρει έναν ενδεχόμενο κίνδυνο, καθώς τα χρηστά ήθη είναι μία αξιολογική έννοια, η οποία συγκεκριμενοποιείται από τον κοινό νομοθέτη και τον δικαστή. Όμως ο νομοθέτης αποφεύγει έναν ορισμό της έννοιας και έτσι

¹⁴ Βλ, Παραρά Π. Σύνταγμα 1975, Άρ 1-50, εκδ Αντ. Σάκκουλα, 1982,σελ 140-146

αφήνεται αυτός στα χέρια του δικαστή δίνοντάς του ένα ευρύ περιθώριο διαπλαστικής δύναμης.

Με το άρθρο 5 παρ.1 τα χρηστά ήθη τίθενται ως κριτήριο των ορίων της προσβολής των δικαιωμάτων των άλλων, κατά την ενάσκηση της ελευθερίας για την ανάπτυξη της προσωπικότητας και τη συμμετοχή του πολίτη στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή της χώρας και μάλιστα σε ίση μοίρα προς το Σύνταγμα.

Η ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας αποτελείται από το *corpus*, δηλαδή την υλική ελευθερία και το *animus*, δηλαδή την πνευματική ελευθερία, την με την βούληση του φορέα πνευματική δράση του¹⁵. Η άσκηση του δικαιώματος της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας, σύμφωνα με την παρ. 2 του άρθρου 5 Σ, οριοθετείται από μια τριάδα περιορισμών. Συνεπώς οριοθετείται και απαγορεύεται όταν: α) προσβάλλει τα δικαιώματα των άλλων β) παραβιάζει το Σύνταγμα και γ) παραβιάζει τα χρηστά ήθη¹⁶

Η νομολογία έχει δεχτεί σχετικά: Διοικ.Εφ.Θεσσαλ. 180/1996 ΤΝΠ Απόσπασμα: «Εξάλλου, με την συνταγματική διάταξη του άρθρου 5 παρ.1, η οποία αποτελεί ατομικό και κοινωνικό δικαίωμα, επιτρέπεται και προστατεύεται η ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας όλων των Ελλήνων πολιτών, ως προς την συμμετοχή τους, εκτός των άλλων, και στην κοινωνική ζωή της χώρας, με τους περιορισμούς όμως

¹⁵ Δημητρόπουλος Α «Συνταγματικά δικαιώματα, Γενικό- ειδικό μέρος, τεύχη 1-3» εκδ Αντ. Σάκουλα 2008 σελ 348-349

¹⁶ Όπως ακριβώς πριν, σελ 361-363

που θεσπίζονται με την ίδια ακριβώς συνταγματική διάταξη, ότι δηλαδή η ανάπτυξη αυτού του δικαιώματος δεν θα προσβάλλει τα δικαιώματα των άλλων πολιτών ή τα χρηστά ήθη. Επομένως η ελευθερία αυτή είναι κατοχυρωμένη και τελεί υπό την προστασία του κράτους, όμως τα από αυτήν απορρέοντα δικαιώματα των άλλων πολιτών ή τα χρηστά ήθη δεν μπορούν να ασκούνται σε βάρος του γενικού ή κοινωνικού συμφέροντος»

4.3 Το Άρθρο 13 παρ.2 του Συντάγματος

Σύμφωνα με την παράγραφο 2 του άρθρου 13 Σ «κάθε γνωστή θρησκεία είναι ελεύθερη και τα σχετικά με τη λατρεία της τελούνται ανεμπόδιστα υπό την προστασία των νόμων. Η άσκηση της λατρείας δεν επιτρέπεται να προσβάλλει τη δημόσια τάξη ή τα χρηστά ήθη. Ο προσυλητισμός απαγορεύεται». Είναι φανερό πως το συγκεκριμένο άρθρο θεσπίζει το δικαίωμα της θρησκευτικής ελευθερίας. Αντικείμενο του δικαιώματος αυτού αποτελεί η θρησκεία δηλαδή «η γνωστή πίστη και λατρεία του θείου»¹⁷. Αποτελείται δηλαδή από το corpus δηλαδή τη λατρεία και το animus, δηλαδή το δόγμα, την πίστη. Η θρησκευτική ελευθερία όπως αυτή διαμορφώνεται στο άρθρο 13 Σ οριοθετείται από τον ίδιο τον συντακτικό νομοθέτη από τη γενική ρήτρα των χρηστών ηθών η οποία διέπει και επηρεάζει όλα τα συνταγματικά δικαιώματα. Συνεπώς η ρήτρα αυτή θα

¹⁷ Δημητρόπουλος Α. «Συνταγματικά δικαιώματα Γενικό- Ειδικό μέρος, τεύχη 1-3» εκδ Αντ. Σάκκουλα 2008, σελ 646

ίσχυε ακόμη κι αν δεν αναφέρονταν ρητά από το συντακτικό νομοθέτη. Άρα θρησκευτικές εντολές ή εκδηλώσεις που θα ήταν αντίθετες στα χρηστά ήθη, δηλαδή στις αντιλήψεις του μέσου σκεπτόμενου ανθρώπου θα ήταν αντίθετες στο Σύνταγμα και οποιαδήποτε νομοθετική ή διοικητική κύρωσή τους θα ήταν παράνομη και δεν θα καλύπτονταν από την θρησκευτική ελευθερία του άρθρου 13 Σ.

Στην προβολή της ταινίας «Τελευταίος πειρασμός» στην οποία προσβάλλονταν η εικόνα του Χριστού τα ελληνικά δικαστήρια δέχτηκαν ότι η προβολή της ταινίας προσέβαλλε τα χρηστά ήθη γι' αυτό και έπρεπε να απαγορευτεί. Μον.Πρ.Αθ 17115/1988 ΤΝΠ Απόσπασμα: «Η ελευθερία της θρησκευτικής συνειδήσεως, θρησκευτική ελευθερία, που κατοχυρώνεται στο άρθρο 13Σ δεν είναι απλώς ελευθερία της γνώμης αλλά ευρύτερο δικαίωμα που απαρτίζεται από μερικότερα δικαιώματα που είναι: (α) το δικαίωμα καθενός να πρεσβεύει οποιαδήποτε θρησκεία επιθυμεί και θεωρεί ότι ικανοποιεί καλύτερα από κάθε άλλη θρησκεία το θρησκευτικό του συναίσθημα, (β) το δικαίωμα να μην πρεσβεύει καμία θρησκεία, να μην πιστεύει στο Θεό, δηλαδή να είναι άθρησκος, χωρίς θρησκευτικό συναίσθημα ή άθεος, αρνούμενος την ύπαρξη του Θεού, ή να μην πρεσβεύει ορισμένη μόνο θρησκεία ή ορισμένες μόνο αρχές της, καταρχήν, από αυτόν πρεσβευόμενης θρησκείας, (γ) το δικαίωμα να διατηρεί μυστικές τις θρησκευτικές του πεποιθήσεις, (δ) το δικαίωμα να

μεταβάλλει κατ' επανάληψη και κατά βούληση θρήσκευμα, υπό τον περιορισμό ότι δεν μπορεί να εμφανίζεται, ότι πρεσβεύει ορισμένο θρήσκευμα, το οποίο στην πραγματικότητα δεν πρεσβεύει και (ε) το δικαίωμα να διακηρύσσει τις θρησκευτικές του πεποιθήσεις. Όμως η απόλαυση της θρησκευτικής ελευθερίας, όπως και των άλλων ατομικών ελευθεριών, είναι δυνατή μόνο κάτω από ορισμένες προϋποθέσεις, ορισμένους περιορισμούς δηλαδή, που πέραν των περί προσηλυτισμού διατάξεων, απαριθμούνται στο άρθρο 13 Σ και είναι οι εξής: 1. Η δημόσια τάξη και τα εις γενικήν έννοια αυτής περιλαμβανόμενα χρηστά ήθη, υπό την έννοια του συνόλου των θεμελιωδών, πολιτειακών, κοινωνικών, οικονομικών και ηθικών αρχών και αντιλήψεων που κυριαρχούν στην Ελλάδα, ρυθμίζουν την ειρηνική και ήρεμη συνύπαρξη και συμβίωση χαρακτηρίζουν την ελληνική κοινωνία και αντιπροσωπεύουν την περί του πρέποντος λαϊκή συνείδηση και το αίσθημα πάντων των συνετώς και δικαίως σκεπτόμενων ανθρώπων. 2. Τα καθήκοντα απέναντι στο κράτος υπό την έννοια των υποχρεώσεων που αναφέρονται σε ζωτικά συμφέροντα της πολιτείας, και οι νόμοι, υπό την έννοια των «γενικών» νόμων, που παρουσιάζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον για το κοινωνικό σύνολο, όπως εκείνοι που αφορούν στην παιδεία, στην εθνική άμυνα, στη δημόσια υγεία, στη λειτουργία των δημοσίων υπηρεσιών κ.ά»

4.4 Ειδικότερα ζητήματα περιορισμών

Α. Ελευθερία της γνώμης

Ιδιαίτερα προβλήματα δημιουργεί ο περιορισμός της ελευθερίας της γνώμης που προκύπτει από τη νομοθετική προστασία ορισμένων αγαθών: των χρηστών ηθών, της δημόσιας τάξεως και ασφάλειας, του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος, της τιμής και των λοιπών δικαιωμάτων των άλλων. Στα χρηστά ήθη αναφέρονται πολλά άρθρα του Συντάγματος αλλά όχι το άρθρο 14 παρ.1 που κατοχυρώνει την ελευθερία της γνώμης. Παρ' όλα αυτά οι σχετικές νομοθετικές διατάξεις που περιέχουν περιορισμούς της ελευθερίας της γνώμης είναι «νόμοι του κράτους» κατά την έννοια του άρθ. 14 παρ.1, αν έχουν γενικό χαρακτήρα, δεν απαγορεύουν δηλαδή μια γνώμη καθ' εαυτή, ούτε τις γνώμες ενός προσώπου αλλά με προσωπικά και αντικειμενικά γενικό τρόπο προστατεύουν το έννομο αγαθό των χρηστών ηθών¹⁸. Πρέπει να τονιστεί ότι α χρηστά ήθη δεν αφορούν τη γενετήσια ηθική, αλλά όλες τις πλευρές των ανθρώπινων σχέσεων. Στα χρηστά ήθη μπορεί να αντίκειται όχι μόνο ένα πορνογράφημα αλλά και μια αναπαράσταση ή απεικόνιση βίας.

Τα κριτήρια ποικίλλουν αναλόγως του τόπου, του χρόνου και το βαθμού με τον οποίο η έκφραση της γνώμης είναι προσιτή στο ευρύ κοινό. Καταρχήν δεν

¹⁸ Δαγτόγλου Π.Δ «Συνταγματικό Δίκαιο, ατομικά δικαιώματα» τομ α' σελ 648-649

είναι έργο του κράτους να προστατεύσει το άτομο εναντίον της θελήσεώς του. Κυρίως για τους νέους γίνεται μια εξαίρεση, στηριζόμενη στη σκέψη, ότι η προσωπικότητά τους είναι ακόμη στο στάδιο της διαμόρφωσης και η πείρα που έχουν από τη ζωή περιορισμένη. Αλλά και οι ενήλικες έχουν εύλογο ενδιαφέρον να μην εκτίθενται απροειδοποίητα και αθέλητα σε έκφραση γνώμης που προσβάλλει τα χρηστά ήθη.

Β. Γενική οικονομική ελευθερία

Η οικονομική ελευθερία δεν επιτρέπεται να παραβιάζει τα χρηστά ήθη. Ο περιορισμός αυτός αποτελεί στην πραγματικότητα επιφύλαξη του νόμου με την έννοια ότι τα χρηστά ήθη καθορίζονται από τους εκάστοτε ισχύοντες (ποινικούς προπάντων, αλλά όχι μόνο) νόμους μέσα όμως στα όρια του Συντάγματος. Δραστηριότητες που απαγορεύονται άμεσα ή έμμεσα από το Σ. και ρητώς από τους νόμους, γιατί προσβάλλουν την ανθρώπινη αξιοπρέπεια, ελευθερία ή υγεία του ανθρώπου όπως για παράδειγμα το δουλεμπόριο (αρ 323 ΠΚ), η σωματεμπορία (αρ 351 ΠΚ) αποτελούν περιορισμούς της οικονομικής ελευθερίας¹⁹.

¹⁹ Δαγτόγλου Π.Δ «Συνταγματικό Δίκαιο, ατομικά δικαιώματα» том β' σελ 1175

5. ΤΑ ΧΡΗΣΤΑ ΗΘΗ ΣΤΟ ΑΣΤΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ

Η έννοια των χρηστών ηθών εκτός από το Σύνταγμα συναντάται σε μια πλειάδα άρθρων τα οποία είναι τα εξής: αρ 33, 178, 179, 281, 919, ΕισΝΑΚ 16. Ας τα δούμε όμως αναλυτικά.

5.1 Το Άρθρο 33 ΑΚ

Σύμφωνα με την ΑΚ 33 «διάταξη αλλοδαπού δικαίου δεν εφαρμόζεται, αν η εφαρμογή της προσκρούει στα χρηστά ήθη ή γενικά στη δημόσια τάξη». Δηλαδή με το άρθρο αυτό επισημαίνεται η απαγόρευση εφαρμογής διάταξης αλλοδαπού δικαίου αν η διάταξη αυτή έρχεται σε σύγκρουση με τα χρηστά ήθη ή τη δημόσια τάξη την εσωτερική. Οι κανόνες αυτοί πηγάζουν από το εσωτερικό δίκαιο, αλλά και από διεθνή σύμβαση ή διεθνές έθιμο ή γενικώς παραδεδεγμένη αρχή που αναγνωρίζεται από πολίτευμα κράτους²⁰. Ο αλλοδαπός κανόνας μπορεί να προσκρούει στην ελληνική δημόσια τάξη και τα χρηστά ήθη. Βέβαια το γεγονός ότι δεν αντίκειται σε ελληνική δημόσια τάξη δε σημαίνει ότι η εφαρμογή του δεν προσκρούει σε αυτήν. Έτσι σε περίπτωση αντίθεσης το αλλοδαπό δίκαιο δεν εφαρμόζεται και η σχέση είτε μένει αρρύθμιστη, είτε ρυθμίζεται από άλλη διάταξη του ίδιου εφαρμοστέου δικαίου είτε, αν αυτό είναι δυνατό, από το ημεδαπό δίκαιο.

²⁰ Κρίσπησ «Ιδιωτικό Διεθνές Δίκαιο»σελ 396

Σχετικά με αυτά η ελληνική νομολογία έχει δεχτεί: Πολ. Πρ. Αθ. 1556/2006 ΤΝΠ Απόσπασμα: « Το βουλγαρικό δίκαιο που λαμβάνεται υπόψη αυτεπαγγέλτως από το δικαστήριο, σύμφωνα με το άρθρο 33, σε συνδυασμό με το άρθρο 741 ΚΠολΔ, με την επιφύλαξη ότι η εφαρμογή των διατάξεων αυτών δεν προσκρούει στα χρηστά ήθη και στην ημεδαπή δημόσια τάξη, κατ' εφαρμογή του άρθρου 33 του ΑΚ»

5.2 Το άρθρο 178 του Αστικού Κώδικα.

Σύμφωνα με το άρ. 178 ΑΚ «δικαιοπραξία που αντιβαίνει στα χρηστά ήθη είναι άκυρη». Ο νομοθέτης δηλαδή ορίζει ως προϋπόθεση εγκυρότητας της δικαιοπραξίας τη μη αντίθεσή της στα χρηστά ήθη. Σκοπός είναι ο περιορισμός της ιδιωτικής βούλησης, η οποία καταρχήν είναι ελεύθερη όπως ορίζεται και στο άρθρο 361 ΑΚ, από ηθικά όρια. Η διάταξη καλύπτει κάθε δικαιοπραξία υποσχετική ή εκπαιητική, χαριστική ή επαχθής, περιουσιακού ή οικογενειακού δικαίου, μονομερή ή σύμβαση, διάταξη τελευταίας βουλήσεως, συμφωνία τροποποιητική της σύμβασης, προσύμφωνο, δικαιοπραξία δημοσίου δικαίου²¹.

Η αντίθεση της δικαιοπραξίας προς τα χρηστά ήθη πρέπει να συνάγεται από την ίδια την δικαιοπραξία και το περιεχόμενό της με το σύνολο των περιστατικών που συγκροτούν τη ρύθμιση²². Αν το ανήθικο προκύπτει από

²¹ Τούσης όπ.π σελ 230

²² ΑΠ 456/1972, ΑΠ 398/1975

το περιεχόμενο τότε δεν χρειάζεται περαιτέρω έρευνα περιστατικών, ενώ, αν από το σύνολο των περιστατικών σημαντικό ρόλο διαδραματίζει η γνώση ή η ανυπαίτια άγνοια του ανήθικου.

Η νομολογία έχει αποφανθεί σχετικά ως εξής: ΑΠ 1272/2004 ΤΝΠ, Απόσπασμα: «Εξάλλου κατά το άρθρο 178 του ίδιου Κώδικα, δικαιοπραξία αντιβαίνουσα στα χρηστά ήθη είναι άκυρη. Κατά την έννοια της διάταξης αυτής, ως κριτήριο των χρηστών ηθών χρησιμεύουν οι ιδέες του εκάστοτε κατά τη γενική αντίληψη λογικώς σκεπτόμενου κοινωνικού ανθρώπου, και η αντίθεση της δικαιοπραξίας προς αυτά κρίνεται εκ του περιεχομένου της, ενόψει και του συνόλου των περιστάσεων που τη συνοδεύουν και όχι μεμονωμένα εκ του κινήσαντος αυτήν αιτίου ή του υποκειμένου σε αυτήν σκοπού. Δηλαδή η ανηθικότητα που καθιστά άκυρη τη δικαιοπραξία πρέπει να προκύπτει είτε από το περιεχόμενό της είτε σε συνδυασμό με το σκοπό και τα ελατήρια των δικαιοπρακτούντων που τελούν σε γνώση ή υπαίτια άγνοια του ανήθικου περιεχομένου. Η εκ του άρθρου 150 ακυρότητα της δήλωσης βούλησης συνεπεία απειλής δεν μπορεί από μόνη της να οδηγήσει στην κατ' άρθρο 178 ΑΚ ακυρότητα, όταν εκτός του ανεπίτρεπτου κατ' αυτήν επηρεασμού της βούλησης δεν συντρέχουν και άλλα περιστατικά επηρεάζοντας τον γενικό χαρακτήρα της αδικοπραξίας».

5.3 Το άρθρο 179 του Αστικού Κώδικα

Όπως ορίζεται από το άρθρο 179 ΑΚ «άκυρη ως αντίθετη προς τα χρηστά ήθη είναι ιδίως η δικαιοπραξία με την οποία δεσμεύεται υπερβολικά η ελευθερία του προσώπου ή η δικαιοπραξία με την οποία εκμεταλλεύεται κάποιος την ανάγκη, την κουφότητα ή την απειρία του άλλου και πετυχαίνει έτσι να συνομολογήσει ή να πάρει για τον εαυτό του ή τρίτο, για κάποια παροχή, περιουσιακά ωφελήματα, που κατά τις περιστάσεις, βρίσκονται σε φανερή δυσαναλογία προς την παροχή». Είναι φανερό πως το συγκεκριμένο άρθρο εξειδικεύει το προηγούμενο και αναφέρεται σε δύο ανήθικες δικαιοπραξίες, σ' αυτήν που δεσμεύει υπέρμετρα την ελευθερία του προσώπου και την αισχροκερδή.

Ως συνέπεια μιας αισχροκερδούς δικαιοπραξίας έχουμε την απόλυτη ακυρότητά της. Η κρατούσα γνώμη λέει ότι πλήττονται και οι δύο παροχές, αν και αμφισβητείται αυτό. Οποιοσδήποτε έχει έννομο συμφέρον μπορεί να προβάλλει την ακυρότητα, αν και υπάρχει πιθανότητα για ένσταση κατάχρησης δικαιώματος. Υπάρχει περίπτωση και για μερική ακυρότητα, όταν η παροχή είναι άκυρη κατά το υπερβάλλον²³. Το δικαστήριο αυτεπάγγελα την λαμβάνει υπόψη, εφόσον προβληθούν τα πραγματικά περιστατικά.

5.4 Το άρθρο 281 του Αστικού Κώδικα

²³ ΑΠ 575/1966

Το άρθρο 281 του ΑΚ ότι «η άσκηση του δικαιώματος απαγορεύεται αν υπερβαίνει προφανώς τα όρια που επιβάλλουν η καλή πίστη ή τα χρηστά ήθη ή ο κοινωνικός ή οικονομικός σκοπός του δικαιώματος». Η κατάχρηση του δικαιώματος εξαρτάται από αντικειμενικά κριτήρια, δηλαδή την καλή πίστη, τα χρηστά ήθη, τον κοινωνικό ή οικονομικό σκοπό του δικαιώματος. Η υπαιτιότητα του δικαιούχου είναι αδιάφορη, καθώς τα κριτήρια αυτά προκύπτουν αντικειμενικά²⁴. Το ζήτημα που προκύπτει είναι αν η έννοια της καλής πίστης επικαλύπτει αυτή των χρηστών ηθών ή όχι. Κατά μία άποψη επικαλύπτεται η έννοια των χρηστών ηθών και γι' αυτό η αναφορά τους είναι πλεονασμό, ενώ κατά την αντίθετη άποψη καθεμία από τις τρεις αυτές έννοιες διακρίνεται²⁵. Η έννοια του δικαιώματος εδώ πρέπει να εννοηθεί όσο το δυνατό ευρύτερα²⁶.

Σχετικά έχει δεχτεί η νομολογία μας: ΑΠ 311/2005 ΤΝΠ Απόσπασμα: «κατά το άρθρο 281 ΑΚ, η άσκηση δικαιώματος απαγορεύεται αν υπερβαίνει προφανώς τα όρια που επιβάλλουν η καλή πίστη ή τα χρηστά ήθη ή ο κοινωνικός ή οικονομικός σκοπός του δικαιώματος. Για την εφαρμογή της διάταξης αυτής απαιτείται η συνδρομή περιστατικών με βάση τα οποία θα κριθεί η συμπεριφορά των δικαιούχων που προηγήθηκε της άσκησης του δικαιώματος, καθώς και η πραγματική κατάσταση που

²⁴ Γεωργιάδης- Σταθόπουλος ΕρμΑΚ αρ281, σελ 490

²⁵ Λιβαθηνός Θ. «Σκέψεις τνές επί της καταχρήσεως δικαιώματος» σελ 161

²⁶ ΕρμΑΚ σελ 490

διαμορφώθηκε και η οποία δεν δικαιολογεί την άσκησή του, γιατί υπερβαίνει αυτή τα όρια που καθορίζονται στη διάταξη αυτή. Η υπέρβαση είναι προφανής, όταν προκαλείται έντονη εντύπωση αδικίας σε σχέση με το όφελος του δικαιούχου από την άσκηση του δικαιώματος»

5.5 Το Άρθρο 919 του Αστικού Κώδικα

Το άρθρο 919 ΑΚ ορίζει ότι «όποιος με πρόθεση ζημίωσε άλλον κατά τρόπο αντίθετο προς τα χρηστά ήθη έχει υποχρέωση να τον αποζημιώσει». Προϋποθέσεις δηλαδή της εφαρμογής της διάταξης είναι η ανθρώπινη συμπεριφορά που να αντίκειται στα χρηστά ήθη, να συνοδεύεται από πρόθεση πρόκλησης ζημίας, να προκαλεί ζημία και να υπάρχει αιτιώδης συνάφεια μεταξύ συμπεριφοράς και ζημίας. Η αντίθεση στα χρηστά ήθη είναι αντικειμενική κρίση, αλλά συνεκτιμάται από το δικαστήριο η πρόθεση ή η αμέλεια βαριά ή ελαφριά²⁷.

Η ελληνική νομολογία έχει δεχτεί σχετικά: ΑΠ 604/2005 ΤΝΠ Απόσπασμα: «Επειδή κατά τη διάταξη του άρθρου 919 ΑΚ όποιος με πρόθεση ζημίωσε άλλον κατά τρόπο αντίθετο προς τα χρηστά ήθη έχει υποχρέωση να τον αποζημιώσει. Η σαφής έννοια της διάταξης αυτής είναι ότι δεν απαιτείται να ενήργησε ο ζημιώσας τη ζημιογόνο πράξη ή παράλειψη με μοναδικό σκοπό τη

²⁷ ΕρμΑΚ αρ 919 σελ 725

βλάβη του άλλου, αλλά αρκεί η γνώση αυτού ότι με τη συμπεριφορά του μπορεί να προκαλέσει ζημία, το ενδεχόμενο της οποίας αποδέχεται. Για να παραχθεί όμως υποχρέωση αποζημιώσεως, πρέπει επιπλέον η ζημιογόνος συμπεριφορά να είναι αντίθετη προς τα χρηστά ήθη. Η έννοια των χρηστών ηθών είναι νομική έννοια και εξετάζεται αντικειμενικώς, συμφώνως προς την αντίληψη του εμφρόνως σκεπτόμενου ατόμου σε σχέση με το επιτρεπτό του σκοπού που επιδιώχθηκε και των μέσων που χρησιμοποιήθηκαν. Προδήλως όμως δεν ενεργεί εναντίον των χρηστών ηθών ο δανειστής που υπαναχωρεί από τη σύμβαση, για το λόγο ότι ο οφειλέτης αδυνατεί να εκπληρώσει την παροχή του».

5.6 Το Άρθρο 16 του Εισαγωγικού Νόμου του Αστικού Κώδικα.

Με τη διάταξη αυτή ο νομοθέτης ορίζει ως ανήθικη κάθε αισχροκερδή δικαιοπραξία – πιστωτική ή μη – και όχι μόνο τις πιστωτικές αισχροκερδείς ή καταπλεονεκτικές, όπως παλαιότερα²⁸. Στο άρθρο 179 ο νομοθέτης προσέδωσε αναδρομική ισχύ, πράγμα που σημαίνει πως συμπεριλαμβάνονται δικαιοπραξίες αιτιώδεις ή αναιτιώδεις, εκποιητικές ή υποσχετικές που εκκρεμούσαν πριν την εισαγωγή του Αστικού Κώδικα.

²⁸ Μιχαηλίδης- Νουάρος, ΕισΝΑΚ «άρ. 16, αναδρομική ισχύς του άρ. 179 ΑΚ»

6. ΧΡΗΣΤΑ ΗΘΗ ΚΑΙ ΠΟΙΝΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ

Στο ποινικό δίκαιο η έννοια των χρηστών ηθών συναντάται μόνο στο άρθρο 308 ΠΚ για το έγκλημα της απλής σωματικής βλάβης. Στην παράγραφο 2 του άρθρου αυτού ορίζεται ότι «η σωματική βλάβη της παραγράφου 1 δεν είναι άδικη, όταν επιχειρείται με την συναίνεση του παθόντος και δεν προσκρούει στα χρηστά ήθη». Εδώ η συναίνεση του παθόντος αποτελεί λόγω άρσεως του αδίκου, πράγμα μοναδικό. Όμως απαιτείται και η μη πρόσκρουση στα χρηστά ήθη, διότι διαφορετικά θα αποδυναμώνεται το ενεργό της συναίνεσης του παθόντος²⁹.

Έχουμε ταύτιση της έννοιας των χρηστών ηθών σε αστικό και ποινικό δίκαιο, είναι δηλαδή «καθετί που αντιστοιχεί στο αίσθημα ευπρέπειας των επιεικών και δικαίως σκεπτόμενων ανθρώπων». Σύμφωνα με απόψεις των θεωρητικών του ποινικού δικαίου η αντίθεση στα χρηστά ήθη είναι αντικειμενικά νομικά δεδομένα μόνο όταν η πράξη τελείται προς διευκόλυνση ή απόκρυψη εγκλήματος ή ικανοποίησης σεξουαλικών ανωμαλιών. Χαρακτηριστικά παραδείγματα αποφάσεων είναι η ΑΠ 824/1981 για ξυλοδαρμό οδηγού από οδηγό επειδή δεν τον άφησε να προσπεράσει και η ΑΠ 912/1981 για ξυλοδαρμό διαιτητή από ποδοσφαιριστή, επειδή τον απέβαλλε.

²⁹ Ανδρουλάκης Ν. «Ποινικό δίκαιο, ειδικό μέρος» εκδ. Αντ. Σάκκουλα σελ 133

7.ΧΡΗΣΤΑ ΗΘΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΔΙΚΟΝΟΜΙΑ.

Τα άρθρα 116 του ΚΠολΔ και 42 ΚΔΔ επιτάσσουν την διεξαγωγή μιας δίκης, σύμφωνα με τα στοιχειώδη ηθικά παραγγέλματα και τις βασικές αρχές της κοινωνικής ευθύτητας. Οι ρήτρες αυτές αποτρέπουν δόλιες και παρελκυστικές ενέργειες των διαδίκων στα πλαίσια μιας δίκης. Ιδιαίτερα στην πολιτική δίκη, όπου δεν ισχύει η εξεταστική αρχή και η αρχή της πρωτοβουλίας του δικαστή, όπως στη διοικητική δίκη, που αποτρέπουν τέτοια φαινόμενα. Και εδώ η έννοια αυτή των χρηστών ηθών θα ερμηνευτεί από το δικαστή με βάση τις κρατούσες κοινωνικές αντιλήψεις και όχι τις προσωπικές του αντιλήψεις.

8. ΤΑ ΧΡΗΣΤΑ ΗΘΗ ΣΤΟ ΕΜΠΟΡΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ

Τα χρηστά ήθη στο εμπορικό δίκαιο αναφέρονται ρητά στο δίκαιο του ανταγωνισμού και συγκεκριμένα στο άρθρο 1 του νόμου 146/1914 για τον αθέμιτο ανταγωνισμό. Αναφέρεται ότι απαγορεύεται κατά τις εμπορικές ή γεωργικές συναλλαγές, κάθε πράξη με σκοπό τον ανταγωνισμό η οποία αντίκειται στα χρηστά ήθη. Ο παραβάτης μπορεί να εναχθεί για παράλειψη και για επανόρθωση της ζημίας που έγινε. Σύμφωνα με το

άρθρο αυτό απαγορεύεται πράξη ανταγωνισμού που να αντίκειται στα χρηστά ήθη (αθέμιτος ανταγωνισμός).

Η ελληνική νομολογία έχει δεχτεί τα εξής: ΑΠ 1192/2003 ΕΛΛΔ, 2005, σελ. 487. Απόσπασμα: «Στη γενική ρήτρα αυτών των διατάξεων ορίζεται ότι απαγορεύεται κατά τις εμπορικές, βιομηχανικές, εργολαβικές ή γεωργικές συναλλαγές κάθε προς σκοπό ανταγωνισμού γενόμενη πράξη αντικείμενη στα χρηστά ήθη και ότι ο παραβάτης δύναται να εναχθεί προς παράλειψη και προς ανόρθωση της προσγενόμενης ζημίας. Από τη ρήτρα αυτή συνάγεται ειδικότερα ότι ουσιώδες στοιχείο για θεμελίωση της απαιτήσεως προς αποκατάσταση της ζημίας, θετικής ή αποθετικής, ή προς χρηματική ικανοποίηση για την ηθική βλάβη, η οποία ζημία ή βλάβη του προαναφερόμενου προσώπου προήλθε από την φερόμενη ως συνιστώσα τον αθέμιτο ανταγωνισμό πράξη του τρίτου, είναι και το να εκτελείται η πράξη αυτή προς το σκοπό ανταγωνισμού προς το ασκούμενο από τον παθόντα εμπόριο και να αντίκειται στα χρηστά ήθη.

9. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

Από όσα εκτέθηκαν προηγουμένως μπορεί εύκολα να γίνει αντιληπτό πως τα χρηστά ήθη διέπουν ολόκληρο το φάσμα του δικαίου και καταλαμβάνουν όλους τους κλάδους του. Τα χρηστά ήθη είτε θα προβλέπονται ρητά από, περιλαμβανόμενα δηλαδή ως διάταξη σε κάποιο άρθρο, είτε σε περίπτωση μη ρητής πρόβλεψης θα εννοούνται από το γενικό γράμμα του νόμου. Η ευρεία αυτή χρήση τους καθιστά την έννοια πολύ σημαντική και πρέπει πάντα αυτά να λαμβάνονται υπόψη από το νομοθέτη και το δικαστή για την εύρυθμη λειτουργία της κοινωνίας.

10. ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Τα χρηστά ήθη αποτελούν μια αόριστη νομικά έννοια και συναντώνται στο Σύνταγμα, τον Αστικό Κώδικα και σε άλλα νομοθετήματα. Ως αόριστη νομική έννοια εναπόκειται στον κοινό νομοθέτη και τον δικαστή ο προσδιορισμός του νοήματός τους, ο οποίος πρέπει να γίνεται με βάση τις επικρατούσες κοινωνικές αντιλήψεις περί ηθικής και όχι με βάση τις προσωπικές αντιλήψεις του δικαστή. Τα χρηστά ήθη διέπουν όλο το φάσμα των ανθρώπινων σχέσεων και ορίζονται ως οι αντιλήψεις του μέσου έμφρονα και τίμια σκεπτόμενου ανθρώπου.

SUMMARY

Morals ethics are on indefinite legal term and are met in various legal documents such as the Constitution, the Civil Law etc. As an indefinite legal term it is left to the common legislator and judge to define its meaning by using the social beliefs. The morals ethics involve and are applied to all human relations and are defined as the beliefs of the common morally and honestly thinking person.

11. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

A. Νομοθετήματα

Σύνταγμα

Αστικός Κώδικας

Ποινικός Κώδικας

Κώδικας Πολιτικής Δικονομίας

Κώδικας Διοικητικής Δικονομίας

Εισαγωγικός Νόμος Αστικού Κώδικα

B. Συγγράμματα

1. Ανδρουλάκης Νικόλαος, «Ποινικό Δίκαιο-Ειδικό Μέρος» εκδ Αντ. Σάκκουλα
2. Απόστολος Γεωργιάδης «Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου» εκδ Αντ. Σάκκουλα 2002

3. Απόστολος Γεωργιάδης-Μιχάλης Σταθόπουλος «Αστικός Κώδιξ» εκδ Π. Σάκκουλα 1978
4. ΠΔ Δαγτόγλου «Ατομικά δικαιώματα» τομ α' εκδ Αντ. Σάκκουλα
5. ΠΔ Δαγτόγλου «Ατομικά δικαιώματα» τομ β' εκδ Αντ. Σάκκουλα
6. Δημητρόπουλος Ανδρέας «Συνταγματικά Δικαιώματα Γενικό- Ειδικό Μέρος» εκδ Αντ. Σάκκουλα 2008
7. Μπαλής Γεώργιος «Γενικαί Αρχαί Αστικού δικαίου» εκδ Π. Σάκκουλα, 1961
8. Σούρλας Παύλος «Μια εισαγωγή στην επιστήμη του δικαίου» εκδ Αντ. Σάκκουλα
9. Χρυσόγονος Κώστας «Ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα» εκδ Νομική βιβλιοθήκη, 2006

